

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ШКІЛЬНОЇ
ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ»

Виконав студент: _____ 2 _____ курсу _____
освітньо-професійна програма Соціальна педагогіка
спеціальність _____ 231 Соціальна робота
(шифр і назва спеціальності)

_____ Великжанін С. В.

(ініціали та прізвище)

Керівник _____ канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної
роботи Клопота О. А.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент _____ доцент кафедри соціальної філософії та
управління Запорізького національного
університету
доцент, канд. філос. наук Масюк О. П.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Соціально-педагогічна профілактика шкільної тривожності підлітків»: 98 с., 12 рис., 3 табл., 55 джерел, 2 додатка.

Об'єктом дослідження є шкільна тривожність підлітків.

Предметом дослідження є процес соціально-педагогічної профілактики шкільної тривожності підлітків.

Мета роботи: теоретико-експериментальне дослідження соціально-педагогічної профілактики шкільної тривожності підлітків.

Методи дослідження: аналіз, систематизація і узагальнення даних з проблеми дослідження на основі вивчення наукової літератури; якісний і кількісний аналіз результатів педагогічного експерименту.

У роботі розглядається соціально-педагогічний алгоритм профілактики шкільної тривожності підлітків. Розглянуто основні поняття, обґрунтовано і систематизовано застосування соціально-педагогічних методів у профілактичній роботі з підлітками щодо запобігання розвитку в них шкільної тривожності. Розглянуто основні проблеми соціально-педагогічної роботи з учнями 7–8 класів.

Наукова новизна дослідження полягає у обґрунтуванні і подальшому розвитку соціально-педагогічного алгоритму щодо профілактики шкільної тривожності підлітків.

Практична значущість дослідження полягає у розробці циклу тренінгових занять з соціально-педагогічної профілактики шкільної тривожності підлітків, які можуть використовуватися фахівцями у соціально-педагогічній роботі.

Результати дослідження пройшли апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2020).

ШКІЛЬНА ТРИВОЖНІСТЬ, СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА, ПІДЛІТОК, ТРЕНІНГ, СОЦІАЛІЗАЦІЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема шкільної тривожності підлітків набуває усе більшої ваги, адже саме підлітковому віку притаманні такі прояви, як пошуки власного «Я» на соціальному й особистісному рівні, що зумовлює поведінку підлітка в суспільстві та його світосприйняття. Підлітки, з огляду на психологічні й вікові особливості свого розвитку, переживають свої почуття та емоції з акцентом на прагнення нового, невідомого, незвичайного. Діти підліткового віку схильні до різних внутрішніх й зовнішніх трансформацій, які є для них носієм і поштовхом розвитку й натхнення. Водночас, такі трансформації можуть спричинити виникнення тривожних станів підлітків, які можуть негативно впливати на їх соціалізацію, академічну успішність, особистісний розвиток, а також може виступати одним з чинників дезадаптації.

Тривожність закономірно збільшується у підлітковому віці. Часто тривожність перевищує показник норми і набуває форми дезадаптуючого чинника, що спричиняє виникнення у підлітка тяжких внутрішніх переживань. Найчастіше підлітки із високим рівнем тривожності намагаються не виділятися, бути лише виконавцями, адже не вміють захистити своє прагнення бути собою, відстоювати власні позиції. Тривожність може негативно впливати на соціалізацію особистості підлітка, на його особистісне становлення, самооцінку, формування світоглядних позицій, міжособистісних стосунків, вияв самостійності.

У зв'язку із тим, що підліток є учнем середньої школи та значну кількість часу перебуває у школі, де здобуває не лише знання, а й набуває досвіду комунікацій, ключових компетентностей для успішної життєдіяльності, проблемні ситуації, які виникають в шкільному житті дитини можуть спричинити виникнення в неї шкільної тривожності. Шкільна тривожність виявляється у переживаннях дитини стосовно успішного навчання у школі, міжособистісних відносин з педагогами та

однокласниками, самореалізації та самовираження в освітньому процесі, вирішення різних проблемних ситуацій, пов'язаних з навчанням, соціалізацією, особистісним розвитком. Шкільна тривожність підлітків має негативний вплив на їх успішність у навчальній діяльності, розкриття та розвиток особистісних здібностей та ресурсів, на вияв особистісної й соціальної активності та ініціативності, на розвиток комунікативних здатностей, формування адекватної самооцінки й впевненості у собі, мотивації досягнення успіху у навчанні й житті. Це зумовлює необхідність подолання шкільної тривожності підлітків.

Проблему подолання тривожності особистості вивчали такі науковці, як А. Адлер, Е. Ейдеміллер, О. Ранк, Дж. Салліван, З. Фрейд, К. Хорні, К. Юнг та ін. Шкільна тривожність була предметом наукових досліджень психологів Л. Помиткіної, Г. Прихожан, С. Тарасової та ін.

Актуальною сьогодні у вирішенні проблеми шкільної тривожності підлітків є соціально-педагогічна профілактика як комплекс заходів, які спрямовано на оптимізацію процесу соціалізації особистості в цілому. Необхідність й важливість пошуку ефективних шляхів соціально-профілактичної профілактики шкільної тривожності підлітків є надзвичайно актуальною тенденцією на даний час з огляду на сучасні умови розвитку шкільної освіти, проблеми розвитку й функціонування підліткового середовища, особливості вияву тривожних станів у дітей підліткового віку.

Об'єктом дослідження є шкільна тривожність підлітків.

Предмет дослідження – процес соціально-педагогічної профілактики шкільної тривожності підлітків.

Мета дослідження – теоретико-експериментальне дослідження соціально-педагогічної профілактики шкільної тривожності підлітків.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз наукової літератури з проблеми шкільної тривожності підлітків.
2. Виявити рівні шкільної тривожності підлітків.

3. Розробити цикл тренінгових занять, спрямований на соціально-педагогічну профілактику шкільної тривожності підлітків.

4. Визначити ефективність розробленого циклу тренінгових занять, спрямованого на соціально-педагогічну профілактику тривожності підлітків.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення), емпіричні (опитування, кількісний і якісний аналіз результатів). У дослідженні використано тест шкільної тривожності Б. Філліпса.

Експериментальною базою дослідження є Загальноосвітня санаторна школа–інтернат I–III ступенів комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради. Вибірка складалася з 40 учнів 7–8 класів (20 учнів – експериментальна група, 20 учнів – контрольна група).

Апробація результатів дослідження. Зміст та результати дослідження висвітлено на Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2020).

Публікації: Профілактика шкільної тривожності молодших підлітків як соціально-педагогічна проблема. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 7–8 лютого 2020 року. Класичний приватний університет). Запоріжжя, 2020. С. 87–92.

Загальна характеристика. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 найменувань), 12 рисунків, 3 таблиці, 2 додатка. Загальний обсяг – 98 сторінки, з них 72 сторінки основного тексту.

ВИСНОВКИ

1. Актуальність дослідження проблеми соціально-педагогічної профілактики шкільної тривожності підлітків ґрунтується на вимогах суспільства до сучасних підлітків та, водночас, на вразливості й емоційної неврівноваженості дітей підліткового віку, на їх хвилюваннях відносно шкільного життя.

Аналіз наукової літератури з проблеми шкільної тривожності підлітків надав змогу зробити висновки про те, що тривожність у дітей підліткового віку виявляється у таких поведінкових проявах, як пошуки власного «Я» на соціальному й особистісному рівнях, що є природною еволюцією підлітків та тією фундаментальною потребою, яка обумовлює поведінку підлітка і, в цілому, його світосприйняття. Майже всі почуття та емоції підлітків ґрунтуються на їх прагненні до незвичайного і нового, проте усвідомлена перспектива будь-яких зовнішніх чи внутрішніх трансформацій «Я» не лише приваблює дітей, але й викликає в них чимало тривожних хвилювань, які за несприятливих внутрішніх та зовнішніх обставин мають негативний вплив на соціалізацію й особистісний розвиток підлітків. Учні підліткового віку, з огляду на низку психологічних новоутворень підліткового періоду, вікові особливості свого особистісного й соціального становлення, часто виявляють шкільну тривожність, яка негативно впливає на їх життя та розвиток в цілому.

Шкільна тривожність, в свою чергу, є виявом емоційного неблагополуччя дитини, яке пов'язане з її шкільним життям. Вона демонструє хвилювання дитини, її підвищене занепокоєння щодо успішності у навчанні, вирішення шкільних завдань та різних проблемних шкільних ситуацій, спілкування з однолітками, однокласниками, батьками, педагогами. Вона пов'язана з такими віковими психологічними особливостями підлітків, як уразливість, емоційна нестійкість, криза самооцінки, прагнення до самостійності, незалежності. Шкільна тривожність підлітків має вияв у

переживаннях й проблемах стосовно навчання у школі; спілкування з однолітками, однокласниками, батьками та педагогами; пошуку шляхів самореалізації та саморозвитку, самоствердження, самоідентифікації, соціалізації.

Однією з оптимальних форм провадження профілактичної соціально-педагогічної роботи щодо попередження виникнення шкільної тривожності в учнів підліткового віку є тренінг. Тренінг – це сукупність розвивальних, психокорекційних та навчальних методів, спрямована на стимулювання формування навичок особистості до самопізнання та саморегуляції, спілкування та спільної діяльності, комунікативних та професійних умінь. Тренінг є ефективним засобом соціально-педагогічної профілактики шкільної тривожності підлітків.

2. Дослідження рівнів шкільної тривожності підлітків здійснювалось на базі Загальноосвітньої санаторної школи–інтернату I–III ступенів Хортицької національної академії серед учнів 7–А, 7–Б, 8–А та 8–Б класів за допомогою тесту шкільної тривожності Б. Філліпса. У дослідженні брали участь 40 учнів підліткового віку, з них 20 учнів становили контрольну групу (7–А та 7–Б класи) та 20 учнів – експериментальну групу (8–А та 8–Б класи).

За результатами констатувального експерименту було виявлено, що у контрольній групі підлітків високий рівень шкільної тривожності мають 30 % підлітків, підвищений рівень шкільної тривожності зафіксовано у 15 % учнів підліткового віку, низький – у 55 % підлітків. В експериментальній групі підлітків отримано такі результати: високий рівень шкільної тривожності також продемонстрували 30 % підлітків, підвищений рівень шкільної тривожності виявлено у 35 % учнів підліткового віку, низький – у 35 % підлітків. Високий та підвищений рівні шкільної тривожності у підлітків можна пояснити тим, що в цей віковий період тривожність у підлітків є вищою, ніж в інші вікові періоди. Основною причиною шкільної тривожності підлітків є внутрішній конфлікт особистості. Підліткам притаманні певні суперечності, вони характеризуються надмірною активністю, яка швидко

змінюється виснаженістю; бажанням самовираження й острахом вияву особистісних якостей; демонстративністю і, водночас, сором'язливістю; прагненням незалежності та залежністю від підтримки близьких тощо. Такі протиріччя можуть мати негативний вплив на особистісний й соціальний розвиток підлітка. Крім того, часто шкільну тривожність підлітків спричиняють проблеми і страхи у стосунках з педагогами та однолітками, переживання соціального стресу, страх самовираження, перевірки знань у школі.

Тож, за допомогою первинної діагностики було визначено, що шкільна тривожність, тією чи іншою мірою посідає суттєве місце в емоційній сфері підлітків, які брали участь в експерименті. Це, в свою чергу, є підставою для висновку про те, що більшість опитаних підлітків потребують соціально-педагогічної профілактики шкільної тривожності.

3. В ході дослідження було розроблено цикл тренінгових занять, спрямований на соціально-педагогічну профілактику шкільної тривожності підлітків. Цикл включає 15 тренінгових занять, розрахованих на проведення 2 рази на тиждень впродовж 8 тижнів. Кожне заняття триває 45 хвилин. Впровадження у соціально-педагогічну профілактичну роботу з підлітками циклу тренінгових занять здійснювалось за допомогою актуальних для підліткового віку форм, методів та прийомів соціально-педагогічної роботи, серед яких: колективні обговорення проблемних шкільних ситуацій, рольові ігри, релаксаційні вправи, самопрезентація тощо. Участь підлітків у циклі тренінгових занять сприяла створенню позитивної атмосфери у школі для їх взаємодії, зниженню психологічного дискомфорту, емоційної напруженості, підвищенню самооцінки підлітків, а також формуванню в них прагнення до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти й самовдосконалення.

4. Ефективність розробленого циклу тренінгових занять, спрямованого на соціально-педагогічну профілактику шкільної тривожності підлітків, вдалось визначити при порівнянні результатів первинної та повторної діагностики рівнів шкільної тривожності за допомогою тесту шкільної

тривожності Б. Філіпса у контрольній та експериментальній групах учнів Загальноосвітньої санаторної школи–інтернату I–III ступенів Хортицької національної академії. Так, повторна діагностика надала змогу зафіксувати такі результати: у контрольній групі підлітків показники шкільної тривожності залишилися незмінними – високий рівень шкільної тривожності виявлено у 30 % підлітків, підвищений рівень шкільної тривожності виявлено у 15 % учнів підліткового віку, низький рівень шкільної тривожності – у 55 % підлітків; в експериментальній групі підлітків показники шкільної тривожності суттєво змінилися і рівні шкільної тривожності знизилися таким чином – високий рівень шкільної тривожності продемонстрували лише 15 % підлітків, підвищений рівень шкільної тривожності виявлено у 25 % учнів підліткового віку, низький рівень шкільної тривожності – у 60 % підлітків.

Отже, в експериментальній групі підлітків відсоток учнів 7–Б та 8–Б класів, які демонструють високий рівень шкільної тривожності знизився з 30 % до 15 %; відсоток підлітків, у яких зафіксовано підвищений рівень шкільної тривожності знизився з 35 % до 25 %, а відсоток учнів з низьким рівнем шкільної тривожності зріс з 35 % до 60 %.

Таким чином, отримані в результаті повторної діагностики рівнів шкільної тривожності підлітків дані свідчать про ефективність роботи щодо соціально-педагогічної профілактики шкільної тривожності підлітків за допомогою розробленого циклу тренінгових занять.

Подальші дослідження проблеми будуть спрямовані на детальне вивчення причин виникнення шкільної тривожності сучасних підлітків, що надасть змогу своєчасно її попередити, а також сприятиме створенню комфортного соціально-педагогічного середовища для підлітків у школі.